

Нацыя і нацыяналізм

Злучэнне ўсіх народаў ў адну агульную людскую сям'ю — ёсць той ідэал, які стаіць аднолькава перад усімі народамі і людзьмі, ды той народ, які не мае перад сабою гэтага ідэала, трэба лічыць адсталым, нават можна сказаць, што народ, які не мае перад сабою гэтага ідэалу — не мае ў сабе нацыянальнае вартасці; бо чым жа ж вызначаецца вартасць кожнага народу, як не тымі ідэямі, у звязу з якімі народ творыць самога сябе.

Кожная нацыя мае свае пэўныя адзнакі, як і кожны асобны чалавек; і як немагчыма ад чалавечае асобы адабраць ягоных асаблівасцяў, не пазбавіўшы гэтай асобы яе натуральных правоў, гэтак сама немагчыма адабраць ад народу ягоных асаблівасцяў, не пазбавіўшы яго такіх самых правоў. Калі мы адбярэм ад асобнае асобы ейныя правы, дык гэта значыць, што кінем гэтую асобу ў рабства, гэтак сама паніволіваецца кожны народ, ад якога адбіраюць ягоныя натуральныя правы. Сэнс гэтага рабства заключаецца ў тым, што як у асобы з адабранымі, правамі гэтак і ў народу з адабранымі правамі няма магчымасці служыць пастаўленым мэтам і ідэалам сваімі ўласнымі сіламі, паводле свайго ўласнага разуменьня. Паняволены народ, як паняволеныя асобы, калі нават імкнецца да якіх мэтаў і ідэалаў, дык ён імкнецца чужою воляю, чужою сілаю, і здабывае ў сваім імкненні цэннасці жыцця не сваімі ўласнымі, але чужымі асаблівасцямі.

Хіба ж не можа быць ніякага сумніву ў тым, што гэта ёсць найвялікшая несправядлівасць паводле людзкіх, боскіх, навуковых, натуральных і усялякіх іншых разуменьняў. Адабраць ад чалавека ці народа ягоную волю і ягоныя асаблівасці, ды прымусіць яго імкнуцца да здабыткаў і ідэалаў чужою воляю ў развою чужых асаблівасцяў — гэта значыць тое самае, аб чым сказаў Ісус: закопваць скарбы, каб яны не прыносілі карысці.

Пераконваць некага ў тым, што беларускі народ ёсць народ — не разнавіднасьць якога інакшага народа — дзеля гэтага хіба што зусім бязсэнсоўна. Гэтак гаварыць таксама сьмешна, як сьмешна было б гаварыць, што пэўная асоба ёсць інакшая ад іншых людзей дзеля таго, што мае свае

вочы, свае вушы, свой нос, свае ўражэньні і г.д. Гэткія і падобныя гутаркі ў канцы канцоў зводзяцца проста да гэтакага перакананьня, што: асоба ёсьць асоба дзеля таго, што яна асоба, а народ ёсьць народ дзеля таго, што ён народ. І ведама ж, што гэткімі гутаркамі немагчыма пераканаць не толькі нікога, але і самога сябе. Калі мы прыходзім да сьведомасьці, што беларускі народ ёсьць народ, дык не трэба гэтага даказваць тым, што ён мае вось гэткія і гэткія асаблівасьці, але трэба з дапамогай гэтых асаблівасьцяў здабываць той ідэал, што стаіць перад усімі народамі.

Кожная асоба мае разуменьне, каб імкнуцца да таго, што яна лічыць разумным, кожная мае сілу — каб рабіць тое, што яна лічыць справядлівым, і кожная мае свае асаблівасьці духоўных і разумных задаткаў у развіцьці якіх вынікаюць здабыткі, творчыя сусьветныя цэннасьці, якія дапамагаюць разьвіцьцю ўсіх народаў, ды пранікаючы ў душу іншых народаў, робяць іх больш блізкімі і роднымі адны адным. І гэткім чынам ён прыблізіцца да таго ідэалу, які стаіць перад усім чалавецтвам. Калі ж беларускі народ ні пакажа ні свае волі, ні сваіх асаблівасьцяў, ды не выкажа ніякіх здабыткаў перад іншымі народамі, тады ён не будзе мець тэй цэмантанай сілы, якая скрапляе ўсе народы ў адну агульную сям'ю, у гэтакім выпадку ён альбо зусім не будзе мець магчымасьці ўвайсьці ў супольную людскую сям'ю, альбо ўвойдзе ў яе як разнавіднасьць якога іншага народу, і запраўды не будзе мець у сабе ніякіх нацыянальных асаблівасьцяў.

Цяпер нам ясна, ў чым хаваецца тая жыцьцёвая праўда, якой абварункавана існаваньне кожнага народу, якая робіць гэтае існаваньне проста неабходным дзеля таго, што яна з'яўляецца падставай злучэньня ўсіх народаў: народ ёсьць народ затым, што мае волю, сілу і асаблівасьці, якімі творыць сусьветныя цэннасьці, што дапамагаюць злучэньню ўсіх народаў у агульную людскую сям'ю, дзеля гэтага свабоднае разьвіцьцё кожнага народу ў мэтах аб'яднаньня народу гэтак сама неабходнае, як неабходна было скасаваньне рабства для збліжэньня людзкіх асобаў. Пакуль было рабства, быў пан і раб, і гэтая граніца раз'ядноўвала грамадзян няроўнасьцю, што рабіла немагчымым збліжэньне чалавека з чалавекам, г[эта] з[начыць], рабіла немагчымым братэрства людзей. Гэтак сама панявольненьне адным народам другога народу будзе непраходнаю перашкодаю ў справе аб'яднаньня

ў адну людзкую сям'ю, бо пакуль будзе адзін народ выказваць свае цэннасці, а другі не будзе мець магчымасці выказаць іх, да таго часу будзе тая няроўнасць, якая ляжа прорвай між народамі.

Гэтым тлумачыцца тое, чаму народы, ідучы па шляху аб'яднання ў адну сям'ю, стараюцца быць культурна і нацыянальна самастойнымі. З першага погляду здаецца, што гэта яшчэ больш раз'яднае людзей, але такая думка будзе вялікаю памылкаю, бо безварунковая самастойнасць кожнага народа з'яўляецца варункам усенароднага аб'яднання: народы могуць аб'яднацца на падставе роўнасці, а пакуль не будзе між імі роўнасці, да таго часу будзе між імі прорва, якая недапусціць ніякага аб'яднання.

Гэтая прорва ёсць нацыяналізм.

Дык трэба цяпер высветліць гэтую атруту, што часта хаваецца за нацыянальнай сьведомасцю і робіць немагчымым збліжэнне народаў. Нацыянальную сьведомасць, якая высветлена вышэй, і якая без ніякага сумніву з'яўляецца патрэбнай, трэба рашуча адрозніць ад нацыяналізму, які з'яўляецца як раз атрутай, што хаваецца ў думках тых элементаў, якія не усведамляюць сабе істоты нацыянальнасці. Гэтыя элементы, зразумеўшы павярхоўна тое, што народ мае свае асаблівыя адметнасці, чамусці не з таго не з сяго ўваабражаюць, што гэтыя нацыянальныя асаблівасці ёсць нешта вельмі добрае. Ствараецца такім чынам хваравіты нацыянальны гонар, і трэба толькі прыгледзецца да нацыяналізму ўсіх нацыянальнасцяў, каб убачыць дзіўныя прычыны такога гонару. Нават адмоўныя асаблівасці нацыянальнасці бываюць прычынай гонару; дзеля гэтага не дзіва, што калі чалавек мае чым ганарыцца, дык ён лічыць вялікім шчасцем прыналежнасць да даннай нацыянальнасці: “Кажуць, сам бог узлюбіў мяне, калі радзіў мяне гэтакім, а не інакшым.” І яшчэ да немаведама якіх абсурдаў даходзіць нацыянальная пыха заўзятая нацыяналізму. Ясна само сабою, што гэтая нацыянальная пыха з пагардай узіраецца на іншыя народы альбо ненавідзіць іх, у кожным разе нацыяналізм замыкае чалавека ў цеснае кола уласнае нацыі, г[эта] з[начыць] ствараецца гэtkі стан, што збліжэнне народу з народам робіцца немагчымым.

І вось, калі вышэй мы бачылі, што нармальнае нацыянальнае развіццё дапамагае збліжэнню народаў, дык на-

цыяналістычнае раз'яднаньне народаў сьведчыць аб адваротным — іменна што нацыяналізм недапушчае разьвіцьця нацыянальных задаткаў сусьветнага значэньня. Нацыяналізм толькі ганарыцца тым, што ён не дапушчае разьвіцьця. Гэта зноў ёсьць нішто іншае, як закапваньне скарбаў у землю, бо нацыяналізм скарбы жыцьця, калі яны не ідуць на ўзбагачэньне сусьветнага жыцьця, — робіцца скарбам не выкарыстаным. Скарб, які не выкарыстоўваецца безумоўна, — бескарысны.

Дык якая ж сіла застаўляе народ, не паняволены другім народам, захоўваць бескарысна свой скарб? Ці іначай кажучы, якая сіла паняволівае вольны народ, бо толькі паняволеньне не дапушчае народу разьвіваць свае асаблівасьці?

Сіла гэтая ёсьць цемра, якая нават у адукаваных народаў часта выдзеляецца чорнай плямаю, засланяючаю ўсю іхнюю культуру; каб не дзікі нацыяналізм, дык сусветныя здабыткі нацыі перадаваліся б іншым народам, і народы між сабою збліжаліся б, але нацыяналізм з дапамогай свае культуры хоча праглынуць іншыя народы, дык гэтыя народы, захоўваючы сваю волю, часта бываюць прымушаны адхіляць і тое добрае, што ёсьць у ваяўнічай нацыі, у кожным разе збліжэньне народу робіцца нармальна немагчымым, а дзе немагчымае нармальнае, там немагчымае поўнае зразуменьне адным другога, там немагчыма нармальнае разьвіцьцё міжнароднага жыцьця.

Дык той ідэал, што стаіць у міжнародным жыцьці і да якога вядзе нармальнае нацыянальнае самаузгадаваньне, робіцца недасяжным з прычыны дзікага нацыяналізму народаў, які забівае ў корне збліжэньне і творыць культуры для самога сябе, бо для іншых ён яе тварыць не можа. Ён хоча даць сваю культуру іншым пад варункам паняволеньня, не разумеючы таго, што адзіным варункам перадачы ўсёх думакпачуцьцяў і здабыткаў ёсьць узаемнае зразуменьне.

Калі ўсе народы зразумеюць адзін аднаго, тагды ўсе яны будуць адною людзкаю сям'ёю, а для гэтага трэба, каб кожны народ выявіў тое, што ён мае ў сабе жывое, разумнае, і адкінуць дзікае жаданьне паняволеньнем другіх, заставіць іх зразумець сябе і зьліцца